

יד יצחק בן-צבי

המכון לחקר ארץ ישראל ויישובה

כנס חינוך בנות ותהליכי מודרנה בירושלים

כנס מחקרי בינלאומי במלאת 160 שנה
לבית הספר על שם אוולינה דה רוטשילד

י"א-י"ב בסיוון תשע"ד
(9-10 ביוני 2014)

תקצירים

בשיתוף

מכון קק"ל לתולדות הציונות וההתיישבות
המרכז לחינוך יהודי ע"ש מלטון באוניברסיטה העברית
הקתדרה לחינוך יהודי, אוניברסיטת תל אביב
בית הספר אוולינה דה רוטשילד, ירושלים
משרד החוץ, האגף לקשרי תרבות ומדע
מכון הדסה-ברנדייס

יד יצחק בן-צבי
רח' אבן גבירול 14, ירושלים
www.ybz.org.il

המכון לחקר ארץ ישראל ויישובה ביד יצחק בן-צבי, בשיתוף מכון קק"ל לתולדות הציונות וההתיישבות, המרכז לחינוך יהודי ע"ש מלטון באוניברסיטה העברית, הקתדרה לחינוך יהודי, אוניברסיטת תל אביב, מכון הדסה- ברנדייס, בית הספר אוולינה דה רוטשילד בירושלים והאגף לקשרי תרבות ומדע במשרד החוץ, מארגנים כנס בינלאומי בנושא חינוך בנות ותהליכי מודרנה בירושלים בשנים 1854-2014. הכנס מציין 160 שנה להקמתו של בית הספר אוולינה דה רוטשילד לבנות בירושלים ויעסוק במגוון סוגיות חינוכיות בעלות היבטים מגדריים, הנוגעות לקבוצות ולמגזרים שונים בארץ. חינוך הבנות יבחן כאתגר לאוכלוסיות השונות – יהודים, מוסלמים ונוצרים – וכסוכן שינוי המבקש להביא מודרניזציה לארץ ישראל.

מושבי הכנס ילוו בתרגום סימולטני לאנגלית ולעברית. בין המשתתפים בכנס חוקרות וחוקרים מהארץ ומחו"ל, המייצגים מגוון רחב של דיסציפלינות בנושאי חינוך מגדרי, והם יציגו מחקרים עדכניים ומחדשים. בחלקו האחרון של הכנס יתקיים במתחם יד בן-צבי פאנל מסכם של "פרלמנט נשים", בהשתתפות מספר נשות ציבור בכירות מתחומי עשייה שונים, ויקדם לו סיור בבתי משק הפועלות ובבית החלוצות ההיסטוריים במתחם יד בן-צבי, שבו יסקרו מפעליה החינוכיים של רחל ינאית בן-צבי להכשרה מקצועית של נשים. את הכנס תלווה התערוכה "מלכת ירושלים – סיפורה של מיס לנדאו וייסוד בית הספר אוולינה דה רוטשילד", שתוצג במבואת האודיטוריום ביד בן-צבי.

**הוועדה האקדמית של כנס חינוך בנות ותהליכי מודרנה בירושלים
(לפי סדר הא"ב)**

צבי בקרמן, המרכז לחינוך יהודי ע"ש מלטון באוניברסיטה העברית
בוורלי גריבץ, מנהלת בית הספר אוולינה דה רוטשילד
יובל דרור, הקתדרה לחינוך יהודי, אוניברסיטת תל אביב
משה רוסמן, אוניברסיטת בר-אילן
לורה שור, האנטר קולג', CUNY
מרגלית שילה, אוניברסיטת בר-אילן

הנהלת יד בן-צבי

יעקב יניב, מנכ"ל
ראובן גפני, סגן ראש המכון לחקר ארץ ישראל ויישובה

מרכזת הכנס

ליאת אושרי, המכון לחקר ארץ ישראל ויישובה

חינוך הבנות הדתיות בתקופת הקולוניאליזם: המקרה של בית הספר אוולינה דה רוטשילד

מנוחה וייס

בית הספר לבנות ע"ש אוולינה דה רוטשילד הוקם בירושלים בשנת 1854 ומומן על ידי אגודת אחים בלונדון (עד 1949) ועל ידי משפחת רוטשילד (עד 1942), כדי להעניק חינוך דתי לבנות בירושלים. מרגלית שילה חקרה את תולדות בית הספר בשנים 1854-1914 ועבודתי ממשיכה את המחקר עד לסיום תקופת המנדט הבריטי והקמת מדינת ישראל.

הגברת אנני לנדאו הייתה מנהלת בית הספר בשנים 1898-1945. בית הספר היה דו-לשוני וקיים סטנדרט חינוכי גבוה. ההרצאה תעסוק בשיטות שבעזרתן יושמו עקרונות החינוך הבריטיים והיהודיים כדי לבנות את הקשר שבין התלמידות בירושלים לבין האימפריה הבריטית. היא תתאר את הקשר המיוחד שהתקיים בין בית הספר בירושלים ובין "אגודת אחים" בלונדון, ואת דרכי המימון שאפשרו את הפעילות, תכנית הלימודים ושיטות ההוראה הייחודיות שלו. תיערך גם השוואה בין תכניות הלימודים של בית הספר לבין תכניות הלימודים של מוסדות חינוך יהודיים אחרים בפלשתינה, שפעלו בפיקוח של מחלקת החינוך של הסוכנות היהודית.

Religious Education for Girls during the Colonial Period: The case of the Evelina de Rothschild School

Menucha Weiss

The Evelina de Rothschild School for girls was founded in Jerusalem in 1854 and funded by the Anglo Jewish Association in London (until 1949) and by the Rothschild family (until 1942) in order to provide religious education to girls in Jerusalem. Margalit Shilo researched the school's history between 1854 and 1914 and my own work extends that research until the end of the British Mandate and the establishment of the State of Israel.

Miss Annie Landau was the school's headmistress between 1898 and 1945. The school was bilingual and adhered to high teaching standards. The lecture will deal with the methods she used to implement the principles of British and Jewish education in order to forge ties between the students in Jerusalem and the British Empire. It will describe the special relationship that existed between the school in Jerusalem and the Anglo Jewish Association in London, and the fundraising methods that facilitated its activities and its unique curriculum and teaching methods. The lecture will also compare the school's curriculum with those of other Jewish educational institutions in Palestine that operated under the supervision of the education department of the Jewish Agency.

בית הספר אוולינה דה רוטשילד ותהליכי מודרנה בירושלים ביצירת דוד שחר

אורנא בזיז

דוד שחר נולד בירושלים ב-1921 ונפטר בפריס ב-1997. יצירתו הענפה כוללת עשרים ושבעה סיפורים קצרים, נובלה לילדים, שני רומנים, ואת הסדרת "היכל הכלים השבורים" בת שבעת הכרכים (או ה"שערים") בתוספת הכרך הנוסף, "השער הסתום". יצירתו תורגמה לשפות רבות, הוא זכה להכרה בינלאומית בשל "אמנות הסיפור המיוחדת במינה ובשל עושר הדמויות והמסתורין האופף את הסיפורים". בצרפת כונה דוד שחר "הפרוסט האוריינטאלי" וזכה בפרסים יוקרתיים, ביניהם פרס מדיסיס (1981).

דוד שחר בונה ביצירתו פסיפס מרתק של החיים בירושלים במאה התשע עשרה, בימי השלטון העות'מאני ובראשית תקופת המנדט בארץ. רחוב הנביאים, המשפחות המאכלסות אותו, הבתים והמבנים המיוחדים שבו, ובית ספר אוולינה דה רוטשילד הם בין גיבורי היצירה.

אחת הגיבורות המרכזיות היא הגברת גינטילה לוריא, בוגרת בית הספר אוולינה דה-רוטשילד, בית הספר של מיס לנדאו אשר שכן בבית מחניים, ברחוב הנביאים פינת רח' שבטי ישראל, כיום מושבה של לשכת שר החינוך. דוד שחר מזמן לנו הצצה נדירה לבית הספר ואל תוך המתרחש בתוכו. אחת הסצנות המכריעות והמכוננות ביותר בחיי הגיבורה וביצירה כולה מתרחשת בחצר בית הספר בעת חלוקת התעודות לבוגרות בנוכחות מורים, אנשי חינוך, נציגי המנדט ונכבדי העיר וביניהם הבק הטורקי והקונסול פרוספר לוריא.

אני מציעה לתאר ולנתח את היצירה הספרותית ואת המסופר בה על האתרים הפיזיים שהיו לסופר מקור להשראה רבה, לאור התיאוריות של גסטון באשלאר על המרחב והחלימה.

The Evelina de Rothschild School in the Works of David Shahar

Orna Baziz

David Shahar was born in Jerusalem in 1921 and died in Paris in 1997. His extensive work includes twenty-seven short stories, a novella for children, two novels and the seven-volume series *The Palace of Shattered Vessels*. His writings have been translated into many languages. Shahar gained international recognition for his "unique art of storytelling and the richness of characters and mystery surrounding the stories." In France he was called "the Oriental Proust." He received prestigious awards, among them the Prix Médicis (1981).

David Shahar weaves a fascinating tapestry of life in Jerusalem in the 19th and early 20th century, during the Ottoman period and the first years of the British Mandate. Ha Neviim Street, the families living on it, the unique houses along that street, and the Evelina de Rothschild School all play roles in his work.

One of his central protagonists is Gentilla Luria, a graduate of Miss Landau's Evelina de Rothschild School, located in the Mahanaim House at the corner of Ha Neviim and Shivtey Israel streets—now the office of the minister of education. David Shahar offers us a rare glimpse into the school and the events taking place in it. One of the most important scenes in the life of his heroine and in the entire work occurs in the school yard during the graduation ceremony, in the presence of teachers, educators, mandate representatives, and notables—among them the Turkish consul, none other than Prosper Bey Luria.

In my paper I propose to analyze the physical locations described in the work, that inspired the writer immensely, in light of Gaston Bachelard's theories about space and dreaming.

אשה וייעודה: אנני לנדאו, ירושלים 1900-1945

לורה שור האנטר קולג'

אנני לנדאו הגיעה לירושלים מלונדון בשנת 1899 כדי ללמד אנגלית בבית הספר אוולינה דה רוטשילד אשר פעל בירושלים משנת 1854. היא התאכזבה עמוקות מן הניהול הגרוע של בית הספר והזדעזעה למראה העוני שבו חיו התלמידות ומשפחותיהן. שנה לאחר מכן התמנתה לנדאו למנהלת בית הספר. היא הבינה את הפוטנציאל שהיה גלום בו להחדיר בבנות ירושלים ערכים חדשים אשר יתרמו לשיפור מצבן האישי ורווחת משפחותיהן, עירן והעם היהודי. לנדאו היו שלוש תכונות חשובות שאפשרו לה להפוך את חלומה למציאות: ראשית, היא הגיעה לירושלים מצוידת בשיטות ההוראה החדשניות ביותר ובמחויבות להתפתחות מקצועית מתמדת; שנית, היא הבינה את החשיבות המכרעת של בניית רוח צוות בקרב המורים ומיהרה לפעול לרכישת אמונם; שלישית, היא זיהתה את הצורך בבניית קשרים עם ההורים ועם תומכי בית הספר בארץ ובארצות אחרות, ועד מהרה סיגלה לעצמה את הכישורים הנחוצים לשם כך. לנדאו פיתחה סגנון ניהול ייחודי שלא סבל אי-ציות אבל התבסס על אהבה עמוקה לתלמידותיה. היא האמינה שבאמצעות עבודת צוות עם המורים והתומכים, בכללם בוגרות בית הספר, יעלה בידה להביא מודרניזציה לבית הספר, לעיר ולמולדת היהודית.

Woman of Destiny: Annie Landau in Jerusalem 1900–1945

Laura Schor Hunter College, CUNY

Annie Landau arrived in Jerusalem from London to teach English at the Evelina de Rothschild School in 1899. She was deeply disappointed by the poor management of the school and shocked by the endemic poverty of the pupils and their families. One year later, the 27-year-old Miss Landau was appointed headmistress of the school, which had been in existence since 1854. She recognized its potential to imbue the daughters of Jerusalem with new values that would propel them toward self-improvement and contribute to the well-being of their families, their city, and the Jewish people. Landau had three essential qualities that enabled her to turn her dream into reality: first, she came to Jerusalem armed with the latest teaching methods and a commitment to continuous professional development; second, she understood the critical importance of building an esprit de corps among her teachers and she quickly set about winning their confidence; third, she recognized the need to build alliances with parents and with local and foreign supporters of the school, and she soon mastered this critical skill. Landau developed a unique management style, one that brooked no insubordination, but was based on deep love for her pupils. She believed that working as a team with her teachers and supporters, including the graduates of the school, she could modernize the school, the city, and the Jewish homeland.

חינוך יהודי לבנות בקהילות יהודיות בנות ימינו

סילביה ברק פישמן אוניברסיטת ברנדייס

היסטורית, בקהילות יהודיות מסורתיות הטילה ההלכה על אבות את החובה לדאוג שבניהם, אך לא בנותיהם, ילמדו תורה. מגברים צעירים, אך לא מנשים, ציפו להשתתף בתפילות ובטקסים ציבוריים, וכתוצאה מכך פחות בנות מבנים למדו לקרוא עברית. מילוי תפקיד ציבורי בקהילה על ידי אישה נחשב לבלתי צנוע. אבל באמצע המאה העשרים כבר פשטו בקרב יהודי אמריקה גישות חדשות ושוונות, ובסוף שנות השישים ובתחילת שנות השבעים הושפעה יהדות ארצות הברית עמוקות משלוש תנועות חברתיות – "הגל השני" של הפמיניזם, התנועה לזכויות האזרח, והציונות. כיום נשים יהודיות מעורבות יותר בלימוד מאשר גברים, והפער המגדרי ההיסטורי התהפך.

השינוי הבולט ביותר לעין שחולל הפמיניזם היהודי היה הסמכה של נשים לרבנות, תחילה בתנועה הרפורמית (1972) ובהמשך בתנועה ליהדות מתחדשת (1974) ובתנועה הקונסרבטיבית (1985). הבסיס לשינוי ניכר זה היה מהפכה פחות גלויה אך גורפת הרבה יותר: התפשטות מתן ההשכלה היהודית לבנות ולנשים. בזמן שבו התפתחה הסמכת הנשים לרבנות, ביהדות האורתודוכסית הפך אי-מתן השכלה יהודית משמעותית לבנות לדבר שלא יעלה עוד על הדעת אפילו בבתי ספר בלתי מעורבים. בנות ונשים צעירות רכונות על טקסטים עבריים ושקועות בלימוד רציני הפכו למראה שכיח בחיי שתי הקהילות האורתודוכסיות הגדולות בעולם, בארצות הברית ובישראל, ובשתיהן איפשר קידום הלימוד בקרב נשים שינויים חשובים אחרים.

Jewish Education for Girls in Contemporary Jewish Communities

Sylvia Barack-Fishman Brandeis University

In traditional historical Jewish communities, religious law prescribed that fathers must see that their sons—but not their daughters—be instructed in “Torah,” usually understood to mean classical Judaic texts. Young men but not young women were expected to participate in public prayer services, and as a result fewer Jewish girls than Jewish boys learned how to read Hebrew. It was considered immodest for women to hold public Jewish communal positions. By the middle of the 20th century, however, these attitudes among American Jews were well on the way to widespread transformation, and in the late 1960s and early 1970s three social movements—Second Wave Feminism, the Civil Rights Movement, and Zionism—powerfully affected American Judaism. Today in the United States women are more involved in Jewish learning than men and the historical gender imbalance has been reversed.

The most visible change precipitated by Jewish feminism was the ordination of female rabbis first in the Reform (1972), then in the Reconstructionist (1974) and in the Conservative (1985) movements. The basis of this much-noticed change was a less noticed but far more sweeping revolution: widespread Jewish education for girls and women. During the evolution of female ordination, within American Orthodox communities it had become unthinkable even in non-coed schools that girls would not receive substantial Judaic education. The image of girls and young women in serious study, bent over Hebrew texts, gradually became a commonplace in Orthodox life in the world's two largest Jewish communities, the United States and Israel, and in both of them, the promotion of female learning has made possible other important changes.

הכינוסים בבית הספר לבנות "רוחמה" בירושלים יפה ישראלי המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין

ותר מיובל שנים – מן השנים הראשונות של המנדט עד למחצית היובל להקמת מדינת ישראל – היה הפרופ' שרגא פייבל מלצר (תרנ"ז-תשל"ג) מן הבונים העיקריים של "בית המקרא" ביישוב החדש. אחת המסגרות החינוכיות שבה תרם להנחת יסוד לידיעת המקרא, לאהבתו ולחיזוק הזיקה אליו היא בית הספר לבנות "רוחמה" בירושלים, שבראשו עמד במשך עשרות שנים. בית הספר היה בעל צביון מיוחד כמוסד אורתודוכסי לחינוך בנות בירושלים של התקופה. החל מערב חג השבועות בשנת תרצ"ח הנהיג בו המנהל חגיגה לקראת שבת אשר נערכה בשעות האחרונות של כל יום שישי בהשתתפות כל הכיתות העליונות של בית הספר. החגיגה היתה חוויה מיוחדת הן לתלמידות והן למורות. במרכז עמדה בדרך כלל שיחה על פרשת השבוע או הפטרתה מאת המנהל, שיחה שהתאפיינה בסממנים שבעטיים התקבל הפרופ' מלצר בציבור כולו כרוכש לבבות לתורה. בליבותיהן של מאות מורות, מחנכות ואימהות לעתיד נטעו שיחות אלה לראשונה את האהבה לספר הספרים.

בהרצאה יוצגו כמה מן המכתבים ומן החיבורים אשר כתבו תלמידות בית הספר "רוחמה" על הנעשה בכינוסים אלה. חיבורי התלמידות פורסמו בעיתון בית הספר, "אורות רוחמה", אשר יצא לאור בפעם הראשונה בשנת תשכ"ה.

The Assemblies at the Ruhama Girls School in Jerusalem

Yaffa Israeli David Yellin College of Education

For more than fifty years—from the first years of the British Mandate to the middle of the State of Israel's third decade – Professor Shraga F. Melzer (1897-1973) was among the main architects of Beit Hamikra of the New Yishuv. One of the educational institutions where he laid the foundations for the knowledge and love of scripture and for strengthening the attachment to it was the Ruhama Girls School, which he headed for decades. The Ruhama School was a unique educational institution for girls in the Haredi Jerusalem of the time. From Shavuot 1983 on, Melzer started a Shabbat celebration that was held in the school during the last hours of every Friday and attended by all of the older pupils. Every celebration was a special experience for pupils and teachers alike. Central to these assemblies was the headmaster's sermon about the weekly Torah portion or its haftarah. These sermons displayed the qualities that earned wide public respect for professor Melzer and planted the love of the Hebrew scriptures in the hearts of hundreds of teachers, educators, and future mothers.

The paper will present some of the letters and essays written by Ruhama School pupils about those assemblies. These texts were published in the school bulletin, Orot Ruhama, that was printed for the first time in 1965.

חינוך מזרחי לבנות ספרדיות: הרב אליהו פרדס ובית הספר "אהל משה" לבנות
מלכה כ"ץ מכללת ליפשיץ, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין והמכללה האקדמית
הרצוג מייסודן של מכללות הרצוג וליפשיץ

הרב אליהו פרדס זכור לרבים בשל כהונתו כרב הראשי הספרדי של רמת גן (משנת תשי"ג) ושל ירושלים (בשנים תשכ"א-תשל"ב). אולם בשלושים וחמש השנים שקדמו לכהונתו כרב ראשי ספרדי בערים חשובות פעל הרב פרדס כאיש חינוך. משחר ילדותו נחשף פרדס לחינוך ששילב מסורת וחינוך. הוא התחנך בתלמוד תורה הספרדים ובישיבת "תפארת ירושלים", אח"כ השתלם בבית המדרש למורים של חברת "העזרה". כבר בשנת תרע"ה החל לשמש כמורה.

הרב פרדס היה מהרבנים הספרדים אשר הקימו מודל חינוכי ספרדי מסורתי שניצב בתוכם, בין אימוץ תרבות המערב עד כדי התבטלות לאומית נוסח כ"ח, ובין תהליך ההסתגרות בנוסח האורתודוקסיה האשכנזית; בין שמירה על מסורת עדתית לבין חינוך לאומי מודרני וחינוך לאחדות ישראל. כמו עמיתו הרב ב"צ עוזיאל, היה הרב פרדס בין מניחי היסודות לחינוך הציוני-דתי בתקופת היישוב וקום המדינה, ומשנת 1920 היה בין המצדדים בצירופם של תלמודי התורה הספרדיים לזרם "המזרחי" ואף ניהל ולימד בבתי ספר אלו בעצמו עד שנת תר"ץ (1930) חינוך ולימד הרב פרדס במסגרת זו בעיקר בניס, בבית ספר לבנים (תרע"ט-תרפ"א ובתלמוד תורה הספרדים (תרפ"א-תר"ץ החל משנת תר"ץ פנה הרב פרדס לחינוך בנות, ובין השנים תר"ץ-תשי"ב ניהל את בית-הספר לבנות בשכונת אהל משה בירושלים.

על אף פועלו הממושך, הנהגתו החינוכית וגישתו הספרדית הדתית לאומית והמודרנית לחינוך בנות לא נידונה רבות. ההרצאה תוקדש לחידוש שהיה בהקניית חינוך דתי ציוני לבנות ספרדיות בירושלים בהנהגת הרב פרדס.

Mizrahi Education of Sepharadi Girls: Rabbi Eliyahu Pardes and the Ohel Moshe Girls School

Malka Katz Lifshitz College, David Yellin College of Education, and Herzog College

Many remember Rabbi Eliyahu Pardes for his roles in the latter part of his life as the chief Sepharadi rabbi of Ramat Gan (1953) and of Jerusalem (1961 to 1972). But thirty-three years before he became a chief rabbi in major Israeli cities he was active as an educator. From his youth he was exposed to an education that combined both tradition and innovation. He studied at the Sepharadi Talmud Torah and at Tiferet Yerushalayim Yeshiva, and then in the seminary for teachers of Haezra Society. In 1915 he began teaching.

Rabbi Pardes was among the Sepharadi Rabbis who developed a Sepharadi educational model that represented a middle path between the the adoption of Western culture to the point of self-effacement (such as in the Alliance Israélite Universelle) on the one hand, and seclusion (such as that of the Ashkenzi orthodoxy) on the other; between the preservation of Sepharadi traditions, and a modern national education and the value of the unity of Israel. Rabbi Eliyahu Pardes, like his colleague Ben-Zion Uziel, was among the founders of religious Zionist education during the time of the Yishuv and the early years of the state of Israel. From 1920 on he supported the assimilation of Sepharadi Talmud Torah institutions into the Mizrahi movement and even headed these schools and taught in them himself. First he taught mainly boys, but in 1930 he turned to girls education, and from 1929 to 1952 served as the headmaster of the Sepharadi school for girls in the Ohel Moshe neighborhood in Jerusalem. In spite of his long career, his leadership as an educator and his modern Sepharadi national-religious approach to girls education has not been discussed. My paper will examine the innovative nature of providing religious and Zionist education to Sepharadi girls in Jerusalem under Rabbi Pardes's leadership.

“אין חכמה לנשים אלא בפלך”: תפיסת החינוך החדשנית של פרופ' אליס שלוי ויישומה בתיכון “פלך”

מוריה רן בן-חי אוניברסיטת בר-אילן

פרופ' אליס שלוי, כלת פרס ישראל בגין פעילותה בתחום החינוך וקידום האישה, היתה ועודנה ממובילות השינוי החברתי-המגדרי בחברה הישראלית. שני מפעליה הבולטים הם ייסוד והובלת “שדולת הנשים בישראל” וניהול התיכון הדתי לבנות, בית הספר “פלך”. שלוי, פרופסור לספרות אנגלית ואם לששה ילדים, התנדבה בשנת 1975 לנהל את התיכון הדתי “פלך” בירושלים, בו למדה בתה, לאחר שמנהליו הקודמים פרשו מתפקידם. התנדבות זו היתה ראשיתה של כהונה בת חמש עשרה שנה שבמהלכה הובילה שלוי את התיכון בדרך ייחודית אשר פרצה גבולות מגדריים.

התיכון הדתי לבנות “פלך” הוקם בירושלים בשנת 1967 כחלופה חרדית אך משכילה ל”בית יעקב”, אך הוא שירת בעיקר את הציבור הדתי הלאומי, אשר ביקש להקנות לבנותיו השכלה תורנית ומודרנית. בניגוד לתפיסה המקובלת בתיכונים הדתיים לבנות, תפיסתה החינוכית של שלוי היתה שמגדר אינו צריך להגביל את רכישת הידע ואת העשייה הציבורית, וכי פיתוח סקרנות ותחושת ביטחון בסיסית יקנו לנערות את הכלים לכך. שלוי פעלה להקנות לתלמידותיה השכלה רחבה שכללה גם את תחומי הדת אשר שנלמדו בישיבות ותיכונים לבנים. היא הכניסה את לימודי התלמוד וההלכה שהיו נהוגים בבית הספר “פלך” לתכנית הבגרות לבנות, וגם הביאה מורה ללמד תחומים אלה, שאותם בדרך כלל לימדו גברים. היה זה אחד מהצעדים הראשונים שהובילו לפריחת לימודי התלמוד בקרב נשים.

תחום חדשני ופורץ דרך נוסף אשר הובילה שלוי היה עידוד פיתוח מנהיגות נשית ומעורבות חברתית. במשך שנות עבודתה יצרה שלוי אוירה משפחתית אינטימית עבור תלמידותיה ועל ידי כך השכילה להעצימן. שיטותיה זכו לתשומת לב ולהערכה ותוך זמן קצר הוכר תיכון “פלך” כתיכון ניסויי, ושלויה המשיכה לפתח תכניות לימודים חדשניות וליישם רעיונות דמוקרטיים בחינוך.

הרצאתי תדון בהתפתחות שיטותיה של שלוי, במכשולים שנערמו בדרכה, ובאסטרטגיות השונות שנקטה כדי להתגבר עליהם וכדי להוביל את בית הספר שלה להצלחה. בוגרות בית הספר המעורבות ביצירת שינויים חברתיים לקידום נשים בחברה הדתית והכללית הן הוכחה להצלחת דרכה החינוכית.

The Revolutionary Educational Approach of Professor Alice Shalvi and Its Implementation in Pelech High School

Moria Ran Ben-Hai Bar Ilan University

Professor Alice Shalvi, recipient of the Israel Prize for her activity in the areas of education and advancement of women, has been among the leaders who have brought about change in Israeli society regarding gender issues. Her two most important projects were founding and leading of the Israel Women's Network and running the Pelech religious high school for girls. Shalvi, a professor of English literature and a mother of six, volunteered in 1975 to run Pelech, where her daughter was studying, when its former administrators left their office. This was the beginning of fifteen years as headmistress during which she led the school in a unique way that broke gender barriers.

The Pelech high school was founded in 1967 as an alternative Beis Yaakov that offered richer religious as well as modern education for girls. Although an Orthodox school, it mostly served national-religious families that were interested in this kind of education for their daughters. Contrary to the view that dominated other religious high schools for girls, Shalvi's view on education was that gender should not limit the acquisition of knowledge and involvement in public activities, and that the development of curiosity and basic confidence would provide girls with the necessary tools to that end. Shalvi worked to give her pupils a broad education that included religious subjects that at the time were only studied in yeshivas and boys high schools. She introduced the study of Talmud and Jewish law into the girls' curriculum, and hired a female teacher to teach these subjects. Another innovative and groundbreaking area she led was the development of female leadership and involvement. During her years of work she created an intimate, familial atmosphere in her school that empowered her pupils. Her methods attracted attention and earned praise and the Pelech high school was quickly recognized as an exemplary experimental school. Shalvi continued developing innovative programs and implementing democratic ideas in the field of education. My paper will discuss the development of Shalvi's methods, the obstacles she encountered along the way, and the strategies she used to overcome them and lead her school to success. The involvement of Pelech graduates in advancing the status of women in the religious population and in the wider society provide proof of the success of her educational approach.

המושבה האמריקנית בירושלים: חינוך בנות ורווחת הילד והאם

ברברה בייר ספריית הקונגרס האמריקאי

את המושבה האמריקנית בירושלים ייסדה בשנת 1881 קבוצה קטנה של אטופיסטים פרוטסטנטים בעיר העתיקה. עד שנות התשעים של המאה התשע עשרה כבר היו אנשיה לקהילה קולקטיבית בינלאומית אשר מילאה תפקיד פעיל בחיי העיר ירושלים. מראשית ימיה שימשו חברי המושבה כמורים אורחים בבתי ספר בירושלים, ובין השאר לימדו אנגלית בבית הספר לבנים על שם ליונל דה רוטשילד. תוך זמן קצר הקימה המושבה גן ילדים מעורב ובית ספר יסודי אשר הוקדש לסובלנות דתית ולכבוד בין-תרבותי. נשות המושבה גויסו על ידי השלטונות העות'מאניים כמנהלות וכמורות בבית הספר המוסלמי לבנות בעיר העתיקה. תוך כדי כך רקמו קשרים עם נשות חינוך זרות בולטות, ביניהן אנני לנדאו מבית הספר אוולינה דה רוטשילד לבנות, ויחד שקדו על העלאת הסטנדרטים של החינוך שקיבלו בנות ויתומות יהודיות ונוצריות, ערביות וארמניות. מיזמי חינוך אלה היו כרוכים בפעולות רווחה חברתיות אשר נועדו לשפר את האפשרויות שעמדו בפני נשים ואמהות צעירות. הן פעלו להעלאת המודעות לעולם הרחב יותר, למתן חלופות סוציו-אקונומיות לנישואין בגיל מוקדם ולזנות, ולקידום תוכניות לבריאות תינוקות וקואופרטיבים כלכליים של נשים במטה לשפר את בריאותן, להעלות את רמת חייהן ולהגביר את עצמאותן תוך תרומה לכלכלת המשפחה.

The American Colony in Jerusalem: Education for Girls and Child/Maternal Welfare

Barbara Bair Library of Congress

The American Colony in Jerusalem was founded by a small group of American Protestant millennialists in the Old City in 1881. By the 1890s the Colony had grown into an international collective community with an active role in the civic life of Jerusalem. From the beginning, Colony members served as guest teachers in Jerusalem schools, including teaching English at the Lionel de Rothschild School for boys. The Colony soon founded a coeducational kindergarten and grammar school of their own which was dedicated to religious tolerance and intercultural respect. Women of the Colony were recruited by Ottoman officials to be administrators and teachers at the Moslem Girls School in the Old City. Meanwhile they joined leading expatriate educators, including Annie Landau of the Evelina de Rothschild School for girls, in mutual dedication to raising the standards of education for Jewish as well as Arab and Armenian Christian girls and orphans. These educational endeavors were entwined with social welfare activities designed to improve options for young women and mothers. They worked to raise greater awareness of the wider world, provide socioeconomic alternatives to early marriage and prostitution, and promote well-baby programs and female economic cooperatives that would improve health, raise standards of living, and reduce dependency for women while contributing to family economies.

האתגר של חינוך מיסיונרי לבנות

ריבה סימון אוניברסיטת קולומביה

מיסיונרים פעלו להפצת הנצרות במזרח התיכון מאז מסעות הצלב. במהלך המאה התשע עשרה, מתוך הבנה שחינוך מודרני הוא כלי חשוב שיכול לשמש למשיכת נוצרים מזרחים ויהודים ולשכנעם להמיר את דתם, פתחו כמה מסדרים קתוליים בתי ספר אשר לימדו נושאים חילוניים. באמצע המאה התשע עשרה קמה להם תחרות על הדומיננטיות בארץ הקודש מצד פרוטסטנטים שבארצותיהם היתה בעיצומה התעוררות אוונגלית. פרוטסטנטים בריטים, אירופים ואמריקאים, עם רשת קשרים בינלאומית שחיברה ביניהם, חינכו והכשירו מיסיונרים, הכינו חומר כתוב ופעלו יחד להפצת הפרוטסטנטיות בירושלים. גם הם השתמשו בחינוך מודרני כבאמצעי למשיכת יהודים ולהמרת דתם.

הפרוטסטנטים עבדו עם נשים ובנות יותר מאשר הקתולים. בשונה מן הקתולים, אנשי הדת הפרוטסטנטים היו נשואים ורעיותיהם מילאו תפקיד חשוב בעבודת המיסיון. תחילה הקימו נשים אלה בתי ספר קטנים בבתיהן. לאחר מכן, כשגדל מספר הנשים שהיו נשואות למיסיונרים או היו חברות בתנועת "הבית הנוצרי" האנגלו-אמריקאית (שכבר היתה קיימת באמצע המאה התשע עשרה), המטרה לא היתה רק מיסיונרית, אלא גם שימוש בחינוך להפצת הנורמות הפרוטסטנטיות בהתייחס לתפקידים המגדריים ולאידאל האישה ומקומה בבית. המיומנויות שהוקנו לבנות היו כאלה שנועדו לאפשר להן להיות רעיות ואמהות טובות. מכיוון שבתי ספר נוצריים, במיוחד אלה שייסדו אליזבת פין וקרוליין קופר, הציעו לבנות יהודיות אפשרויות חינוכיות מושכות, הם עוררו תגובה מצד נדבנים יהודים באירופה אשר החלו להקים בירושלים מוסדות יהודיים דומים.

The Challenge of Missionary Education for Girls

Reeva Simon Columbia University

Missionaries have worked to spread Christianity in the Middle East since the Crusades. During the nineteenth century, realizing that modern education was an important tool that could be used to attract and convert Eastern Christians and Jews, some Catholic orders opened schools that taught secular subjects. By the mid-19th century, Protestants, who were in the midst of an Evangelical Awakening at home, began to compete with Catholics for Christian dominance in the Holy Land. British, European, and American Protestants, connected by transnational networks, educated and trained missionaries, prepared tracts, and worked together to propagate Protestantism in Jerusalem. They also used modern education as a means to attract and convert Jews.

Protestants, more than Catholics, worked with women and girls. Unlike Catholics, Protestant clergy were married and their wives played an important role in missionary work. At first, wives of missionaries set up small schools in their homes; later, as the number of women either married to missionaries or members of the Anglo-American Christian Home movement (already in existence by mid-century) increased, the goal was not only on mission, but also to transmit through education Protestant norms of gender roles and the ideal of female domesticity. The skills taught were those intended to enable girls to be good wives and mothers. Because Christian schools, notably those founded by Elizabeth Finn and Caroline Cooper, provided attractive educational possibilities for Jewish girls, they elicited a reaction by European Jewish philanthropists who moved to establish similar Jewish institutions in Jerusalem.

ידע, מגדר ודת: אתגור הסדר המגדרי דרך ידע דתי ומודרני

אפנאן מסארוה-סרור האוניברסיטה העברית בירושלים

ההרצאה תדון במשמעויות של יציאת נשים פלסטיניות-מוסלמיות למרחב הציבורי של הכפר כדי ללמוד, ותדון בהשלכות של נוכחות הנשים במרחב ושל היחשפותן לידע חדש הקשור בחיי היומיום שלהן על הסדר המגדרי בכפר. היא תתמקד בחוויה הלימודית של הנשים המשתתפות בשלוש תוכניות חינוכיות-דתיות אשר מועברות בחסות המסגד, בדרכי ההוראה של המורות, ובמשמעות שמקנות המורות והנשים הלומדות ללימוד ולידע. ההרצאה מתבססת על מחקר אתנוגרפי שנערך בכפר שמס – כפר פלסטיני דל משאבים ושמרני אשר סופח למזרח ירושלים בשנת 1967. הממצאים מתבססים על 25 ראיונות עומק אישיים עם נשים שהשתתפו בתוכניות ההעשרה ועל יומני שדה שתיעדו את השיעורים.

הממצאים מראים שמכלול התוכניות הרחיבו והעמיקו את התפיסות המשפחתיות המסורתיות של האישה כאם וכרעיה ואת תפיסת גופה ומיניותה. אחת המסקנות העיקריות שעולות מן המחקר היא שהשילוב שעשו המורות בין פרקטיקות אסלאמיות מסורתיות וידע מערבי מודרני, שלכאורה יש ביניהם סתירה, סייע להן להחדיר משמעויות חדשות לאדיקות דתית ולקדם דרכים חדשות להיות אישה ואם מוסלמית ראויה. המחקר מלמד גם שהתוכניות חשפו את הנשים למסרים ולפרקטיקות גופניות ומיניות שבחברה שלהן הדיבור עליהם אסור. השיח הער והמפורט שהתנהל בתוך המסגד על מיניות האישה העניק לגייטימציה, בחסות הדת, לגעת בצורה גלויה וישירה בסוגייה שאין מדברים עליה בכפר ובחברה המוסלמית בכלל. הוא אפשר הן למורות והן לנשים לשרטט דימוי גוף חדש ושונה מן התפיסות הנפוצות של גוף האישה באסלאם אשר אף קורא תיגר על תפיסות אלה.

מתיחת גבולות התפיסות המסורתיות מלמדת על יכולתן של הנשים להשתמש בידע שרכשו כדי לערער תפיסות מגדריות ונורמות הרווחות בחברתן.

Knowledge, Gender and Religion: Challenging the Gender Order Through Religious and Modern Knowledge

Afnan Masarwah-Srouf The Hebrew University of Jerusalem

The paper discusses the implications of Muslim Palestinian women's entrance into the public space of the village to learn, and examine the impact of their presence in that space and their exposure to new knowledge related to their daily lives on the gender order in the village. The paper focuses on the learning experience of participants of three educational-religious programs delivered under the auspices of the mosque, on the pedagogical methods used by the teachers, and on the meaning that the teachers and the learning women gave to the knowledge and to the process of learning. The paper is based on an ethnographic study conducted in Kfar Shams—a poorly resourced and conservative village that was annexed to East Jerusalem in 1967. The findings are based on twenty-five in-depth interviews with participants of the program and on field diaries documenting the lessons. The findings show that the programs as a whole widened and deepened the traditional perceptions of women as mothers and wives, of the female body, and of female sexuality. One of the main conclusions suggested by the findings is that the teachers' combination of traditional Islamic practices and modern Western knowledge – a combination that may seem contradictory – facilitated the creation of new meanings for being a worthy Muslim woman and mother. The study also shows that that these programs exposed the women to ideas and practices concerning their bodies and their sexuality that cannot be talked about in their traditional society. The lively and detailed discussion about female sexuality that took place in the mosque, with religious sanction, legitimized direct and open discussion of an issue that is never discussed openly in the village and in Muslim society as a whole. It allowed both the teachers and the participants to fashion a different image of the female body that challenges common Islamic perceptions.

The development of ideas that cross traditional boundaries shows the women's ability to use the knowledge they acquired for challenging the dominant gender norms of their society.

ייצוגן החסר של הנשים בתולדות החינוך הקיבוצי מול תפיסת הדרתן

יובל דרור בית הספר לחינוך אוניברסיטת תל אביב

ב עקבות ספרי **תולדות החינוך הקיבוצי: ממעשה להלכה** (2002) ניתחתי במאמר המשך, בלקט **באות משתיקה** (2009), שמונה תופעות של אי-היראות מספקת של חברות הקיבוץ בתולדות החינוך המשותף: (1) ייצוג עיקרי של גברים בתיעוד ובמחקר; (2) חוסר בולט בעיסוק בחינוך הבת/הנערה בקיבוץ; (3) עיצוב "התורה הטרומית" על ידי המנהיגות הפוליטית הגברית; (4) כתיבת ראשית "תורת החינוך המשותף" על ידי "האבות המייסדים" גולן, סגל, פולני וגברים אחרים; (5) חקר ההתחלות ה"נשיות" של החינוך המשותף על ידי גברים חברי קיבוץ; (6) כתיבה נשית חסרה (וחלקה מאוחרת) על התהליך המרכזי של המעבר מ"לינה משותפת" ל"לינה משפחתית"; (7) ייצוג היסטורי חסר של החינוך בגיל הרך (על ידי מטפלות) בהשוואה לחינוך בבתי-הספר (שבהם גם מורים ממין זכר); (8) ייצוג חסר של הנשים שהנהיגו את החינוך המשותף בהיסטוריה שלו.

הבאתי שם שמונה הסברים היסטוריים על פי תיאוריות מגדריות: (1) חוסר מודעות מספקת לחשיבות התיעוד והמחקר ההיסטורי הנשי-מגדרי; (2) תיעוד מועט ומפוזר; (3) מיעוט העיסוק של מכוני המחקר הקיבוציים בהיסטוריה; (4) עיסוק שולי בלימודי נשים במכללות הקיבוציות (והישראליות); (5) חוסר מערך קיבוצי תומך לפיתוח לימודי נשים; (6) מחאה נשית חלקית בהנהגת הלינה המשפחתית; (7) אי-תמחור עבודות השירותים והחינוך, שהביאו לפיחות בערכן; (8) השפעות המשבר הכלכלי-חברתי הנוכחי.

תפיסה היסטורית-מגדרית זו תעומת עם התפיסה המגדרית של "הדרת נשים" בתולדות החינוך הקיבוצי, המוצגת בספרן של גבי אוסם ורחל הרץ-לזרוביץ **מעגלים של הדרה – סיפורן של "אימהות החינוך הקיבוצי"** (2001).

The “Lacking Representation” of Women in the History of Kibbutz Education

Yuval Dror School of Education, Tel Aviv University

Following on my book *The History of Kibbutz Education* (2001/2), in the collection *Old Dreams, New Horizons: Kibbutz Women Revisited* (Fogiel-Bijaoui, S., [Ed.], 2009) I analyzed eight phenomena of "insufficient visibility" of female Kibbutz members in the history of Kibbutz education: (1) the historical documentation and research feature mostly males; (2) a salient lack of education for girls; (3) the preliminary theory of communal education was shaped mainly by the male political leadership; (4) the theory of communal education was written by its founding fathers, Golan, Segal and Polani, and their male successors; (5) research of the early "feminine" beginnings of the communal education was done entirely by men; (6) lacking (or late) participation of women in writing about the main formative process of communal education – the transition from communal to family sleep arrangements; (7) under-representation of pre-school education (that was carried out only by women) in comparison with school education (that included teachers of both genders); (8) under-representation of the educational leadership of women in histories of the Kibbutz.

Following feminist researchers I presented eight possible explanations: (1) lack of sufficient awareness of the importance of documentation and historical gender research; (2) scant and sporadic documentation; (3) the Kibbutz research institutes' neglect of history; (4) treatment of women's studies in Kibbutz colleges and Israeli academic institutions as marginal; (5) lack of support within the Kibbutz Movement for the development of women's studies; (6) little writing by women about the introduction of family sleeping arrangements; (7) underestimation of women's educational work that caused its devaluation; (8) effects of the current socio-economic crisis.

This approach will be confronted by that of Gender Exclusion in the history of Kibbutz education as presented by Osem, G. & Hertz-Lazarowith, R., *Cycles of Exclusion: The story of “three mothers of Kibbutz Education”*, 2011.

חינוך נפרד או חינוך מעורב? עושים סדר במחקרים על מגדר וחינוך

אילנה סטוקמן

סוגיית החינוך הנפרד או המעורב לבנים ולבנות נהייתה מרכזית בקהילה היהודית-דתית כאשר באמצע המאה העשרים החליט הרב יוסף סולוביצ'יק שבית הספר שלו, בית הספר רמב"ם בבוסטון, יהיה בית ספר מעורב, על מנת לאפשר לתלמידיו להשתלב בחיים המודרניים, ובתי ספר רבים הלכו בעקבותיו. מנהיגים אנטי-מודרניסטיים התנגדו לכך בטענה שחינוך מעורב משמעו מסגרת פחות דתית. אבל מחקרים חינוכיים שנעשו בשנות השבעים דווקא הראו את ההפך. התברר שדווקא בנות שלמדו במסגרות חד-מיניות הפכו ליותר "מודרניות" – יותר קרייריסטיות, חזקות, למדניות ושאפתניות, בעוד שבכיתות מעורבות, הדומיננטיות של הבנים עשויה להקשות על התקדמות הבנות, תופעה שנגררת גם לחינוך הגבוה ומשפיעה לרעה על הקריירות של נשים. נמצא אפוא שכדי לחזק נשים, לקדם אותן במדעים, ולהגן עליהן מפני דומיננטיות ואגרסיביות גברית דווקא יש טעם בחינוך נפרד. בדומה לכך, חינוך נפרד יכול גם לאפשר לבנים גישה לתחומים שנחשבים ל"עדינים" ובמסגרת מעורבת נתפסים כשייכים לבנות.

בשנות התשעים התחילו מחקרים לערער על מסקנות אלה והצביעו על קשיים של בוגרי מסגרות חד-מיניות להתמודד עם אתגרים שונים "בעולם האמיתי". נמצא שמסגרות חד-מיניות יכולות לחזק או להחליש, ושההבדל תלוי בשאלה אם המסגרת מפרקת סטראוטיפים מגדריים או משמרת אותם – אם בית הספר ממשיך ללמד את הבנות להיות שקטות ולהתכונן לחתונה ואת הבנים להיות חזקים ודומיננטיים או מעודד את התלמידים בלא תלות במינם להתגבר על המגבלות המגדריות המסורתיות ולהתמודד עם אתגרי החיים.

בציבור היהודי-דתי בישראל, הרעיון שממשיך להישמע בינתיים הוא שחינוך נפרד הוא יותר דתי, על אף העדרם של מחקרים הבודקים את דתיותם של בוגרי מסגרות חינוך דתיות מעורבות ונפרדות, ועל אף קיומם של טעמים מעניינים בעד שתי האפשרויות. כדי לקיים דיון כזה על הציבור הדתי לוותר על הרעיון ש"נפרד שווה דתי" ולהתחיל לבחון את היבטיו השונים נושא חינוכי חשוב זה.

Single-Sex Education versus Coeducation

Elana Sztokman

The issue of single-sex versus coeducation has been a contentious issue in Jewish education since the middle of the twentieth century, when Rabbi Joseph Soloveitchik decided to make the Maimonides School he headed in Boston coeducational in order to help his students adapt to modern life. Many other schools followed suit, while anti-modernist religious leaders argued that mixed education meant more “permissive” or less religious education. But studies in the 1970s suggested the opposite was true. All-female environments were shown to promote more interest in sciences and in physical activity and more career ambitions, and to make girls more studious, stronger, and independent, while mixed schools could have a negative impact on girls’ progress in school, in higher education, and in their future careers. The findings suggested that all-female settings have the potential to improve girls’ and women’s access to science without the interruption of male domination. Similarly, mixed settings also prevented boys from developing their more “gentle” sides. However, in the 1990s, a series of studies began to cast doubt on some of these findings and pointed out that graduates of single-sex environments sometimes had difficulty in dealing with “real world” challenges. Further studies concluded that whether single-sex environments empower or impede students is determined by whether they bolster or undermine gender stereotypes – whether they teach girls to prepare for their role as wives and boys to be strong and dominant, or whether they encourage the boys and girls to overcome the traditional gender limitations and prepare them to deal with the challenges of life.

The public discourse among religious Jews in Israel today is still dominated by the notion that segregated education is more religious education, in spite of the lack of studies into the religiosity of graduates of mixed and segregated schools and the existence of interesting evidence in support of both conclusions. I believe that the religious public would benefit from relinquishing the notion that gender segregation equals more religiosity for a more research-based pedagogical discourse.

עמודי התווך של המסורת או סוכנות של שינוי? חינוך נשי והתפיסה המודרניסטית

סוזן שניידר אוניברסיטת קולומביה

ההרצאה תציג השוואה תאורטית רחבה של גישות מתחילת המאה העשרים בנוגע לחינוך בנות בארץ ישראל. היא תבחן במיוחד את היחסים בין שתי השקפות דומיננטיות על חינוך בנות בקהילות היהודית והמוסלמית של התקופה: נשים (ולכן גם בנות) כנושאות המסורת, ונשים כסוכנות שינוי חברתי, פוליטי וכלכלי. הגישה הראשונה מקושרת לעתים קרובות לחינוך הבנות בחברה הערבית ובסביבות קולוניאליות אחרות, ואילו יסודות של הגישה האחרונה אפשר לזהות בחוגים יהודיים שונים, מאגודת ישראל ועד לציונות הסוציאליסטית. אבל לאמיתו של דבר, אטען, בכל אחת מן הקהילות היו ביטויים של ההשקפות, וראוי לשים לב לקשרים בין שתי עמדות אלה, אשר נראות כמתנגשות. בהתבסס על מקורות מעורבים – ספרותיים, עיתונאיים וחומר ארכיוני – אראה ששתי הגישות לא רק תרמו זו לזו, אלא לא פעם אף השלימו זו את זו בשל שינויים גדולים יותר בחברה היהודית והמוסלמית, אשר אימצו חידושים מרחיקי לכת בשירות האוטנטיות ה"מסורתית". הרצאה זו מסבה את תשומת הלב לא רק לחשיבות של חינוך הבנות בתקופה מכוננת זו, אלא גם לתפקיד שמילא חינוך זה בהיסטוריה של התנועות הדתיות המודרניסטיות במאה העשרים.

Pillars of Tradition or Agents of Change? Female Education and the Modernist Agenda

Suzanne Schneider Reich Columbia University

This paper consists of a broad-based theoretical comparison of early twentieth-century approaches to girls education in Palestine. In particular, it explores the relationship between the two dominant views toward female education among Jewish and Muslim communities of this period: women (and thus girls) as the carriers of tradition, and women as the agents of social, political, and economic change. While the former attitude is often associated with female education in Arab and other colonial settings, and elements of the latter can be detected in Jewish circles ranging from Agudat Israel to Labor Zionism, I will argue that in fact both viewpoints found expression in each community, and that it is rather the relationship between these seemingly oppositional positions that deserves attention. Drawing on a mix of literary, editorial, and archival sources, I demonstrate that these two positions were not merely mutually constitutive, but often complimentary due to larger shifts within Jewish and Islamic communities that adopted radical innovations in the service of “traditional” authenticity. As such, this paper draws attention not merely to the significance of girls education in this formative period, but the role of this education in the history of twentieth-century religious modernist movements.

”הילדים נודעו כפראיים חסרי חינוך שאינם מקבלים עול, בניס לשבט הנועזים
השומרים” – קולות מן השטח: אהובה נובקובסקיה – גננת ילדי ”השומר” כמשל

סמדר סיני חוקרת ביד טבנקין ומנהלת העמותה לשחזור ראש פינה

”ה” עבודה עם הילדים היא עבודת פרך במלוא מובן המילה, הגננת עובדת פה כבר 4
חודשים וגרונה נחלש במידה כזאת שהיא מוכרחה לנסוע לנוח לזמן מה... מה קשה
העבודה ומה פראים הם הילדים...אני מתפלאה על אהובה נובקובסקי, על סבלנותה ומסירותה”.

כך כתבה בראשית שנת 1920 ציפורה מאירוב (לימים אביגור) לחברתה רבקה שרת בזמן
ששימשה במשך כמה שבועות כגננת מחליפה בתל עדש, מקום מושבן של חלק ממשפחות
”השומר”, אף שהייתה פועלת חקלאית מכנרת ללא הכשרה כגננת.

גן הילדים מנה בראשיתו (1919) שני ילדים, ובשיאו ארבעה עשר ילדים בגילאים שונים, רובם
יתומים מאב. המטרה היתה לחנך את כל ילדי השומרים יחד. היה זה אחד הניסיונות הראשונים
בקבוצות השיתופיות ליצור מסגרת חינוכית אחידה אך מותאמת לגיל. התכנית החינוכית לא
היתה קבועה והותאמה לרצון הילדים: ”הילד היה חופשי לנפשו בוחר בנושא היום כפי רצונו...”.
שכן הילדים נודעו בשוב כפראים חסרי חינוך שאינם מקבלים עול, בניס לשבט השומרים
הנועזים.

נובקובסקיה, שצלה מאז לנבכי השכחה, כתבה על ניסיונותיה החינוכיים ב”גננו” ותיארה את
שנת עבודתה בתל עדש. היא הטביעה את חותמה החינוכי על הקבוצה שכן לאחר שובם לכפר
גלעדי (1920) הוקמה מסגרת חינוכית משותפת בה למדו וחיו כל הילדים יחד.

ההרצאה תעסוק בתכנית החינוכית הייחודית שטוותה נובקובסקיה עבור ילדי ”השומר” בגן בתל
עדש. ניסיונה ומשנתה החינוכית מוסיפים נדבך להבנת התפתחות החינוך העברי בישוב המתחדש
בארץ ישראל.

Voices from the Field: Ahuva Novkovskaya, Hashomer Kindergarten Teacher, as a Parable

Smadar Sinai Rosh Pina Restoration Society

"The work with children is harsh labor. The teacher is working here for four months and her throat is so weakened that she has to go away and rest for some time ... the work is so hard and the children are so wild ... I am surprised at Ahuva Novkovskii for her patience and devotion".

Tzipora Meirov (later Avigur) wrote this to her friend Rivka Sharet in the beginning of 1920 from Tel Adash, where Hashomer families dwelled. For a few weeks she served as a replacement teacher, although she was an agricultural worker from Kineret without any training in running a kindergarten.

In its beginning (1919) the kindergarten had two children and later grew to fourteen children, most of them father-orphaned. The intention was to educate all of the children together. This was one of the first attempts within a collectivist group to create a uniform educational environment that would nonetheless be adapted to the children's ages. The program was fluid and was adapted to the desires of the children ("the child was free to choose as he pleased a subject for the day...") because the children were known in the settlement as wild and unruly, sons of the courageous tribe of "Shomrim."

Novkovskaya wrote about her educational work in Tel Adash. As an educator she made her mark on the the group, who, upon their return to Kfar Giladi (1920), established an educational environment in which the children lived and studied together.

The paper deals with the unique educational program developed by Novkovskaya for the Hashomer children in the Tel Adash kindergarten. Her experience and educational convictions shed light on the development of Hebrew education during the renewal of the Jewish settlements in Palestine.

ניהול ומגדר בארץ ישראל: לדמותן של מנהלות בתי ספר בשלהי התקופה העות'מאנית, 1854-1914

צפורה שחורי-רובין המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי, באר שבע

תופעת הפמיניזציה של המינהל זכתה להתעניינות הולכת וגוברת בשדה המחקר של המינהל החינוכי מאז שנות השבעים של המאה העשרים. המחקר על נשים בעמדות ניהול, אשר התחיל בארצות הברית ונמשך בארצות מערב אירופה, הניב ברבות השנים ספרות מחקר ענפה שבמרכזה עולמן של נשים בעמדות ניהול בכלל ונשים בעמדות ניהול בתי ספר בפרט. ספרות המחקר עסקה בהיבטים שונים של התופעה, ביניהם הסיבות למיעוטן של נשים בעמדות ניהול בתי ספר והחסמים שעמדו בפני נשים בדרכן למשרת ניהול והשפיעו על אי-פנייתן לניהול. מאפייני הניהול של מנהלות בבתי ספר נחקרו והשוו עם מאפייני הניהול וההנהגה של גברים המנהלים בתי ספר. כן נבדק אם בבתי ספר שמונהגים על ידי נשים התבססו נורמות עבודה וערכים המוגדרים כנשיים.

ספרות מחקר זו, שהנרטיב המרכזי שלה עוסק בניהול ומגדר, משמשת כר נרחב לפעילותם של חוקרי המנהל החינוכי גם בישראל. מאז שנות התשעים, בהן החלה מגמת האצה בשיעור הנשים-המורות שעברו מהוראה לתפקידי ניהול, הצטבר גוף מחקרים הולך וגדל בתחום זה.

אבל בהתייחס לנשים-מנהלות בתקופה שלפני קום המדינה, מי שיבחן את שפע המחקרים בתחום יעלה חרס. המחקר בתולדות החינוך לא הניב עד כה מחקרים היסטוריים שסוקרים את עולמן וסגנון ניהולן של נשים בעמדת ניהול בתי ספר בתקופה שבה הונחו היסודות לחינוך העברי בארץ ישראל. לפיכך תוקדש ההרצאה לארבע מנהלות חלוצות של בתי הספר הראשונים לבנות בארץ ישראל בשלהי התקופה העות'מאנית: פורטונה בכר וחנה לנדאו, שתי המנהלות של בית הספר לבנות על שם אוולינה דה-רוטשילד בירושלים (הראשונה ניהלה את בית הספר בשנים 1889-1900, השנייה מונתה במקומה בשנים 1900-1945); רוזה יפה, שהקימה וניהלה את בית הספר לבנות ביפו בשנים 1892-1904; ואמיתה (ורה) פינצ'ובר, מנהלת בית הספר העירוני לבנות שנפתח בשנת 1904 בירושלים ושאותו ניהלה בשנים 1909-1913.

ההרצאה תתמקד בשתי סוגיות: האחת, אם למנהלות הראשונות הייתה תכנית חינוכית ייחודית שנועדה לבנות ומה היה טיבה; השנייה, כיצד התקבלו המנהלות על ידי ציבור ההורים ועל ידי עמיתיהן הגברים.

School Administration and Gender in Palestine: School Principals at the End of the Ottoman Era, 1854–1914

Zipora Shehory-Rubin Kaye Academic College of Education, Be'er-Sheva

The phenomenon of feminization of administration has gained increasing interest among researchers of educational management since the 1970s. The study of women in managerial positions yielded an extensive literature that centers on the world of women in management positions and in particular on female school principals. This literature examines and discusses different aspects of this phenomenon, such as the reasons for the small number of women in positions of school management and the obstacles that made women decide not to pursue managerial careers. Studies have also examined the characteristics of female school managers and compared them with those of male managers. Some also looked into whether workplace norms in schools led by women allowed for the establishment of norms and values that are thought of as feminine.

This extensive literature, and its central narrative of management and gender, has been a fertile ground for researchers of educational administration in Israel as well. Since the 1990s, with the beginning of the rapid rise in the number of female teachers advancing to managerial positions, there has been substantial research in this area. However, these studies reveal very little about female school managers in the period that preceded the establishment of the State of Israel. Researchers have yet to produce historical studies that examine the world and managerial style of women in school management positions during the period of laying the foundations for Hebrew education in Palestine. Therefore this paper examines four pioneer principals of girls schools, the first to appear at the end of the Ottoman period. Fortuna Becher and Annie Landau were the two principals of the Evelina de Rothschild School for girls in Jerusalem; the former ran the school between 1889 and 1900, the latter headed it between 1900 and 1945. Rosa Yaffe founded and managed the school for girls in Jaffa between 1892 and 1904. Amita (Vera) Pinchover was the principal of the municipal school for girls in Jerusalem that opened in 1904 and was headed by her from 1909 to 1913.

The paper focuses on two issues: First, whether those first school principals had a special programs for girls, and what these programs were. Second, the way these principals were regarded by parents and by their male counterparts.

”תבואי אתי לארץ ישראל לעשות גנים דתיים”: הגננות המייסדות של רשת גני ”אהל יעקב”

פנינה שטיינברגר מכללת אורות ישראל

בשנת 1933 עלתה מגרמניה יהודית יטה נוי (1909-1982) לארץ והקימה את הגן הדתי-מודרני והעל-מפלגתי הראשון. מצוידת בהשקפת עולם חרדית-ציונית, ידע מקצועי, נחישות וכריזמה, רתמה נוי קבוצת נשים שדבקה בה ובחזונה. הגן הראשון שהוקם בתל אביב הפך לרשת של תשעה גנים בפריסה ארצית שנקראה רשת גני ”אהל יעקב”.

במתודולוגיה איכותנית המתבססת על ניתוח מקורות ראשוניים ומשניים ועל ניתוחי תוכן של ראיונות, אתאר את דיוקניהן ואת פעילותן של הגננות המייסדות – יהודית נוי, שטפי כהן (2003-1910), יוכבד סגל (2006-1910) ואיילה גרוסמן (1970-1909). מהניתוח עולה שהגננות המייסדות היו מבתיים חרדיים-ציוניים שהיו מקורבים לחוגי ”אגודת ישראל” בגרמניה. ארבעתן הוכשרו במוסדות חינוך יוקרתיים בברלין לפני עלייתן, והגיעו ארצה עם הידע המקצועי המתקדם ביותר בתקופה, בכוונה ברורה לעסוק בארץ בחינוך הגיל הרך. המטרה שהציבו לעצמן הייתה ”לייסד, לנהל ולפקח על גני-ילדים ומעונות יום [...] לפי רוחה של היהדות הדתית ושיטות החינוך המודרני ותוך מגמה סוציאלית”. ממטרה זו נגזרו מספר עקרונות ייחודיים: עקרונות האינטגרציה והסובלנות הדתית, מתן מענה לצרכיו המיוחדים של היישוב והמדינה המתפתחת ושמירה קנאית על אוטונומיה בתחום הדתי והחינוכי. תפיסת עולמן הדתית, הציונית, החברתית והמקצועית, אשר יושמה בגנים הייתה מהפיכה שהקדימה את זמנה בחינוך לגיל הרך בכלל ובחינוך הדתי בפרט, והבליטה את ייחודה של רשת גני ”אהל יעקב” ואת ייחודן של העומדות בראשה.

Come with me to the Eretz Israel to build Religious Kindergartens": The Founding Teachers of the Ohel Yaakov Preschool Network (1933–1978)

Pnina Steinberger Orot Israel College

Yehudit Yette Noy (1909–1982) came to Palestine in 1933 and founded the first apolitical modern religious preschool. With her Charedi-Zionist worldview, professional knowledge, determination and personal charisma, she recruited a group of young women that followed her to Palestine and adapted her educational pioneering vision. The first preschool in Tel Aviv grew into a network of nine preschools across the country, named Ohel Yaakov.

Using a qualitative method, based on an analysis of primary and secondary sources and of interviews, I will present portraits and describe the activities of the prominent preschool's founding teachers: Yehudit Noy, Shtephi Cohen (1910–2003), Yocheved Segal (1910–2006) and Ayala Grossman (1909–1970). The analysis suggests that all came from Charedi-Zionist homes in Germany which were close to the circles of Agudat Israel. The four of them were trained in prestigious institutions in Berlin and came to Palestine with the most advanced professional knowledge of the time and with a clear intention to become preschool educators in The Land of Israel. The goal they set to themselves was "to found, run and oversee preschools and daycare centers [...] in the spirit of religious Judaism using modern educational methods and with a socialist orientation." Several unique principles were derived from this goal – the principles of integration and religious tolerance, providing solutions to the special needs of the Jewish community and the developing state, and fervent protection of the autonomy within the spheres of religion and education. The religious, Zionist, social, and professional worldview that guided them in their kindergartens was revolutionary for their time, particularly for religious education, and displayed the uniqueness of the Ohel Yaakov network and the women who led it.

—